

“ON THIS SYRINGE I BASE ALL MY HOPES.” – SHERLOCK HOLMES’ DRUG ADDICTION

Oana Mureșan, Assist. Prof., PhD, “Iuliu Hațieganu” University of Medicine and Pharmacy, Cluj-Napoca

*Abstract: The famous detective Sherlock Holmes, the most well-known character imagined by the physician-writer Arthur Conan Doyle, was portrayed, in the short stories and novels centred around him, not only as having a brilliant mind and extraordinary powers of deduction, but also as indulging in the regular use of psychoactive substances. One of the most debated and controversial aspects regarding the famous Sherlock Holmes adventures is the writer's motivation for portraying the detective as a drug addict. Besides tobacco, Holmes frequently consumed cocaine and morphine to compensate for the lack of mental stimulation in times when there were no mysteries to unravel. We learn about this in the beginning of the second novel of the Canon, *The Sign of Four*, in which the detective's partner and friend, Dr. Watson, describes Holmes' injecting himself with cocaine as a mental stimulant. Nowadays, regular cocaine use by a detective would be disapproved, but in the last decades of the nineteenth century there was no significant negative public reaction in this regard. However, Watson, an alter ego of the writer, repeatedly expresses his disapproval of the detective's compulsive cocaine consumption and finally determines him to break this destructive habit. The paper has an interdisciplinary character and focuses on the way in which the author reflects in his work knowledge and practices of his time, providing new insights into specific medical-historical realities of the end of the nineteenth and the early twentieth century.*

Keywords: *addiction, detective fiction, medicine and literature, psychoactive substances, Sherlock Holmes.*

Introducere

Creațiile literare cele mai cunoscute ale celebrului medic-scriitor britanic Arthur Conan Doyle (1859-1930) sunt cele șaiszeci de *Aventuri*¹ care îl au protagonist pe Sherlock Holmes și care se desfășoară pe parcursul a patruzeci de ani. Toate aceste romane și povestiri sunt profund medicale prin natura lor, iar succesul de care s-au bucurat și continuă să se bucure și astăzi se datorează parțial și educației medicale a scriitorului.

În scrierile lui Conan Doyle se află personaje care utilizează în mod abuziv droguri, substanțe care provoacă dependență fizică sau psihică, ori ambele forme de dependență. În contextul dependenței psihice se încadrează „cravingul” („foamea de drog”) și comportamentul „adictiv”, caracterizat prin actele repetate în care predomină dependența față de „obiectul căutat (drogul) și consumat cu aviditate.” (Cosman și Coman 2005) Dependența fizică reprezintă necesitatea organismului pentru o anumită substanță care a fost administrată repetat (de ex. un drog). (Brunton et al. 2006)

Dintre substanțele cu tropism psihic care pot determina dependență, în *Aventuri* sunt menționate opiul, morfina, cocaina, și nicotina (prin fumat). Dintre acestea, opiul și morfina determină dependență psihică și fizică severă, iar cocaina provoacă dependență psihică intensă și poate produce o ușoară dependență fizică. (Katzung 2007)

¹ Vom folosi prescurtarea *Aventuri* pentru a ne referi la toate cele 4 romane și 56 de povestiri care îl au ca protagonist pe Sherlock Holmes. Titlurile scrise cu litere cursive sunt titluri de romane, iar cele care apar între ghilimele sunt titluri de povestiri.

Sherlock Holmes și dependența de cocaină

Unul dintre cele mai dezbătute aspecte referitoare la conținutul *Aventurilor* este motivația lui Conan Doyle pentru portretizarea lui Holmes ca fiind dependent de droguri. Pe lângă tutun, Holmes consuma în mod frecvent cocaină și morfină pentru a compensa lipsa de stimulare mentală din perioadele când nu avea enigme de dezlegat. Aflăm acest fapt în debutul celui de-al doilea roman al *Aventurilor*, *Semnul celor patru*, în care Watson îl descrie pe Holmes injectându-și cocaină pe post de stimulent mental. Majoritatea criticilor consideră că acest episod este mai mult decât sugestiv pentru a concluziona că Sherlock Holmes era dependent de cocaină, posibil, deși mai puțin probabil, chiar și de morfină. (Anthony 1997)

În societatea contemporană, utilizarea curentă de cocaină de către un detectiv ar fi privită cu dezaprobare, dar în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea nu exista o reacție publică negativă majoră în acest sens. Mai mult, cocaina se putea obține cu ușurință, astfel încât era consumată pe scară largă, prizată, sub formă de bomboane, gargară, unguent și Coca-Cola până la începutul secolului XX. (Edwards 2006) În 1890, ultimul an de practică medicală a lui Conan Doyle, cocaina era considerată a fi un agent terapeutic, fiind recomandată ca stimulent nervos și anestezic local. În general se injecta subcutanat o soluție cu concentrația de 4%. (Courtwright 2001)

Se fac referiri la cocaină în mai multe dintre *Aventuri*, începând, în cronologia ficțiunii, cu „Scandalul din Boemia” („A Scandal in Bohemia”), datată cel mai probabil în 1886, unde Watson descrie un Sherlock Holmes „trecând, de la o săptămână la alta, de la cocaină la ambiție, de la somnolența provocată de drog la energia imensă, proprie naturii sale alerte.”² (Scan 6). În vara anului 1887, într-o discuție cu Watson din „Omul cu buza strâmbă”, Holmes glumește la adresa injecțiilor sale cu cocaină și neagă că ar fi adăugat fumatul opiului pe lista viciilor sale. În luna septembrie a aceluiași an, în „Cei cinci sâmburi de portocală” („The five Orange Pips”), Holmes este descris ca auto-otrăvindu-se cu cocaină și tutun³. În aprilie 1888, în „Fața galbenă” („The Yellow Face”), „în afară de folosirea ocazională a cocainei [Holmes] nu avea vicii, iar drogul era doar un protest față de monotonia existenței atunci când cazurile erau puține și ziarele neinteresante.”⁴ (Gal 328) Însă consumul de cocaină pare să fi crescut simțitor în lunile următoare, deoarece Watson consemnează în luna septembrie, în *Semnul celor patru*, un consum regulat de-a lungul unei perioade mai îndelungate: „Three times a day for many months I had witnessed this performance”⁵. (Sign 97) După căsătoria sa din mai 1889, Watson nu a mai putut observa obiceiurile lui Holmes, dar a continuat să remarce o degradare a sănătății detectivului, pusă pe seama consumului cronic de cocaină. Hiatul dintre dispariția lui Holmes din „Ultima problemă” (The Final Problem”), în 4 mai 1891 și revenirea sa spectaculoasă după trei ani de peregrinări peste hotare, marchează și „vindecarea” lui Holmes de adicția sa. (Musto 1974)

² “[...] alternating from week to week between cocaine and ambition, the drowsiness of the drug and the fierce energy of his own keen nature.” (Scan 429)

³ “[...] self-poisoner by cocaine and tobacco.” (Five 515)

⁴ “Save for the occasional use of cocaine, he had no vices, and he only turned to the drug as a protest against the monotony of existence when cases were scanty and the papers uninteresting.” (Yell 678)

⁵ „De trei ori pe zi, timp de multe luni, am fost de față la această acțiune”. (Semn 5)

În „Fundașul dispărut” („The Missing Three-Quarter”), aventură ce se petrece în 1896, Holmes se referă la seringă hipodermică ca la un „instrument al răului” (Fun 259). Watson îl surprinde pe detectiv „ținând în mână mica sa seringă hipodermică” și este îngrozit de posibilitatea ca Holmes să fi recidivat: „I associated that instrument with the single weakness of his nature, and I feared the worst when I saw it glittering in his hand.”⁶ (Miss 1041) Dar, spre ușurarea sa, află că de fapt seringă urma să contribuie la rezolvarea unui caz de care se ocupa detectivul: „No, no, my dear fellow, there is no cause for alarm. It is not upon this occasion the instrument of evil, but it will rather prove to be the key which will unlock our mystery.”⁷ (Miss 1041) Faptul că Doyle alege să atribuie valențe pozitive seringii hipodermice în această povestire – „Mi-am pus toate speranțele în această seringă”⁸, afirmă detectivul (Fun 259) – este încă o dovadă a intenției scriitorului de a deschide un nou capitol în viața lui Sherlock Holmes, în care drogul să rămână o „boală” a trecutului, de care marele detectiv s-a vindecat complet. Astfel, Conan Doyle reflectă în povestirea sa schimbarea atitudinii generale asupra consumului de cocaină, spre finele secolului al XIX-lea, în urma demonstrării pericolelor ce derivă din utilizarea sa frecventă. (Klein 2008)

Problema generată de consumul compulsiv de cocaină al detectivului atinge apogeul înainte de episodul dispariției sale la Cascada Reichenbach din 1891, în povestirea „Ultima problemă”. Situația era, din perspectiva lui Watson, atât de disperată, încât medicul a apelat la un gest neobișnuit, acela de a cere ajutor specializat, printr-o scrisoare adresată editorilor prestigioasei reviste medicale *The Lancet* și publicată în 1 noiembrie 1890. În scrisoarea intitulată *Cocaine craving* și semnată cu pseudonimul Irene, Watson se referă la un pacient al său pe care nu reușește să îl vindece de dependența de cocaină, deși a încercat toate metodele folosite în mod curent. De asemenea, semnatarul scrisorii descrie simptomele dependenței – stare de sănătate precară, nervozitate accentuată, insomnie, pierdere în greutate, simptome pe care le regăsim și în descrierile din literatura de specialitate. (Goldstein 1994, Heyman 2009)

Așadar, Holmes nu mai era personajul boem din *Semnul celor patru* care folosea cocaina ca un stimulent mental ce nu ajunsese încă să îl subjuge. Se pare că între timp detectivul pierduse controlul asupra consumului și devenise un „caz”. Nu se precizează care au fost rezultatele acestei încercări a lui Watson de a-l ajuta pe detectiv să scape de dependența care-i ruina sănătatea, dar în povestirea „Fundașul dispărut” (publicată în 1904) aflăm că în anul 1896 eforturile sale repetate de a-l determina pe detectiv să renunțe la consumul de stupefiante fuseseră în cele din urmă răsplătite: „For years I had gradually weaned him from that drug mania which had threatened once to check his remarkable career.”⁹ (Miss 1028) La acest rezultat a contribuit și Holmes însuși, care în timpul dispariției sale dintre anii 1891 și 1894, pare să se fi tratat de dependența sa de droguri, probabil prin abținere, odihnă și schimbarea preocupărilor mentale. Acest interval coincide cu perioada în care Sigmund Freud, cel care susținuse utilizarea cocainei ca tonic nervos, și-a schimbat optica asupra drogului și a încetat să mai scrie în favoarea tratamentului cu cocaină (Musto

⁶ „Am asociat acel instrument cu mica lui slăbiciune și, când am văzut-o sclipindu-i în mână, m-am temut de tot ce era mai rău.” (Fun 259)

⁷ „Nu, nu, dragul meu. Nu este cazul să te alarmezi. De data aceasta [seringa] nu este instrumentul răului, ci, mai degrabă, cheia care va rezolva misterul nostru.” (Fun 259)

⁸ „On this syringe I base all my hopes.” (Miss 1041)

⁹ „Treptat, pe parcursul anilor, am reușit să-l dezobișnuiesc de mania lui cu drogurile care i-au amenințat odată cariera-i spectaculoasă.” (Fun 241)

1974), din cauza puternicei dependenței psihologice și a efectelor secundare care s-au dovedit a fi generate de consumul frecvent al acestui psihotrop.

În „Fundașul dispărut”, Watson consemnează și pericolul recidivei în cazul abstenențelor, în special în circumstanțele în care, în timpul perioadei de abstenență, se recurgea la utilizarea drogului:

Now I knew that under ordinary conditions he no longer craved for this artificial stimulus, but I was well aware that the fiend was not dead, but sleeping; and I have known that the sleep was a light one and the waking near when in periods of idleness I have seen the drawn look upon Holmes's ascetic face, and the brooding of his deep-set and inscrutable eyes.¹⁰ (Miss 1028)

Conan Doyle sesizează aici foarte corect ușurința cu care se poate produce recidiva în toxicomanie.

Faptul că după anul 1891 Conan Doyle nu mai include în *Aventuri* referiri la consumul de cocaină reflectă atitudinea generală a comunității științifice care, după dovedirea efectelor nocive ale acestui drog, începuse să descurajeze utilizarea sa medicală. Într-o perioadă de timp relativ scurtă s-a trecut de la încurajarea consumului de cocaină în scop terapeutic la incriminarea consumului abuziv. (Davenport-Hines 2001)

Europenii cunoșteau proprietățile intoxicante ale frunzelor de coca încă din secolul al XVI-lea, de la primele contacte ale cuceritorilor spanioli cu indienii peruani. Cocaina, alcaloidul principal din frunzele de coca, a fost sintetizată în 1860 de Albert Niemann. Abia peste două decenii, după ce tânărul doctor Sigmund Freud publica o trecere în revistă a literaturii despre cocaină și rezultatele propriilor experiențe cu această substanță, comunitatea științifică a devenit interesată de proprietățile terapeutice ale alcaloidului. În *Über Coca* (1884), Freud susținea cu entuziasm utilizarea cocainei în primul rând în tratarea morfinomaniei, convins fiind de faptul că alcaloidul nu creează dependență, dar și ca stimulent, în tratarea neurasteniei, oboselii sau nervozității. (Freud 1974, Cohen 2010)

La jumătatea anilor 1880, revistele medicale conțineau numeroase articole care elogiau proprietățile medicale ale cocainei. Spre exemplu, volumul din anul 1885 al *British Medical Journal* conținea 67 de articole despre cocaină. (Berridge 1999) Era perioada în care Conan Doyle practica medicina, însă nu se cunoaște dacă a întrebuințat această substanță în practica sa medicală, cu toate că era, cu siguranță, la curent cu utilizarea terapeutică a alcaloidului. Unii critici susțin că scriitorul ar fi experimentat cocaina în acea perioadă (Keep și Randall 1999), deși nu există dovezi în acest sens. (Lycett 2007) S-au făcut în schimb paralele între Conan Doyle și Sigmund Freud pe baza interesului lor comun față de cocaină (Rodin și Key 1984), cu toate că, în cazul scriitorului, interesul era de natură literară, iar în cazul psihanalistului, de natură științifică.

În aceeași perioadă, popularitatea cocainei în lumea medicală și-a creat un corespondent în sectorul comercial. Cocaina a devenit un ingredient nelipsit în vinuri, ceaiuri, bomboane medicinale și băuturi carbo-gazoase, fiind un ingredient de bază în Coca-Cola până în anul 1903. În anii 1890 însă, pe măsură ce proprietățile adictive ale alcaloidului deveneau

¹⁰ „Acum știam că, în condiții obișnuite, nu mai tânjea după acest stimul artificial, dar eram conștient că tentația nu se stinsese, ci era doar amorțită; și știam că este un somn ușor și o trezire e și mai ușoară în perioadele de leneveală, când vedeam chipul tras al lui Holmes și privirea emanată din ochii lui înfundați și impenetrabili.” (Fun 241-242)

tot mai cunoscute, a avut loc o răsturnare totală de opinie în lumea medicală privind valoarea terapeutică a cocainei, drogul fiind din ce în ce mai mult asociat cu opiul în ceea ce privește efectele degenerative ale consumului abuziv de substanță. Din miracol al medicinei moderne, cum era considerat cu doar un deceniu în urmă, cocaina a ajuns să fie considerată un flagel, un pericol pentru societate, care trebuie cu orice preț îndepărtat sau cel puțin ținut sub control. Reputația lui Freud a fost serios afectată de această schimbare de atitudine, rezultând în renunțarea sa la cercetarea medicală și îndreptarea atenției înspre investigarea subconștientului. (Keep și Randall 1999)

Aventura *Semnul celor patru* se petrece tocmai în această perioadă de cotitură în receptarea culturală a cocainei. Transformarea lui Sherlock Holmes din utilizator ocazional în consumator compulsiv și apoi în abstinent este rezultatul modificării în timp a percepției generale asupra consumului de cocaină. În același timp, cu un doctor Watson reprezentând, încă de la început, viziunea obiectivă a specialistului informat cu privire la efectele secundare ale drogului, cazul Holmes poate fi „citit” ca un studiu de caz literar, detectivul fiind de fapt o victimă a drogului, care a crezut că poate controla consumul de substanță, dar a sfârșit prin a fi dominat de viciul său, care nu a urmat „tratamentul” de dezintoxicare prescris de medicul său Watson, dar care, caz fericit, a reușit în final să-și învingă adicția și să revină la o viață normală. Mesajul scriitorului poate fi receptat ca un avertisment legat de consumul compulsiv de droguri, dar are o finalitate pozitivă. Drogul este un pericol real, consumul regulat putând genera dependență chiar și celui mai rațional dintre oameni, dar adicția poate fi depășită prin tratament.

În cronologia publicării *Aventurilor*, prima menționare a cocainei, folosită ca stimulent mental de către Sherlock Holmes, apare în *Semnul celor patru* (1890). Cel mai mare dintre detectivi nu numai că era, datorită profesiei sale, foarte informat în ceea ce privește substanțele toxice și otrăvurile, în general (Stu 22), dar era chiar un consumator de cocaină și morfină, în scopul stimulării mentale de care nu se putea lipsi. Doctorul John Watson povestește, în deschiderea romanului amintit, cum Sherlock Holmes luase cocaină (soluție cu concentrația de 7%, intravenos) „de trei ori pe zi, timp de multe luni” și cum încercările sale de a-l convinge să abandoneze acest obicei periculos rămâneau fără rezultat. Sherlock Holmes îi prezintă prietenului său rațiunile pentru care stimulentele chimice joacă un rol important în viața sa, beneficiile pe care i le aduce drogul umbrind, în cazul său, efectele secundare inerente consumului regulat de substanțe:

‘Perhaps you are right, Watson [...]. I suppose that its influence is physically a bad one. I find it, however, so transcendently stimulating and clarifying to the mind that its secondary action is a matter of small moment.’¹¹ (Sign 97)

Atitudinea medicului-scriitor Conan Doyle față de această practică pare să se regăsească în cuvintele doctorului Watson care, cu acuratețea dată de pregătirea sa medicală, îi amintește detectivului de pericolele consumului de droguri. Argumentele lui Watson legate de efectele secundare ale consumului de stimulente artificiale pun în balanță „simpla plăcere

¹¹ “Poate ai dreptate, Watson [...]. Presupun că, din punct de vedere fizic, are o influență rea. Cu toate acestea, simt că îmi stimulează atât de intens mintea, și o face să vadă lucrurile atât de clar, încât acțiunea sa asupra corpului meu îmi pare neînsemnată prin comparație.” (Semn 6)

trecătoare” și riscul pierderii „acelor facultăți extraordinare” cu care Holmes a fost înzestrat. Pentru a da mai multă greutate argumentelor sale, Watson subliniază faptul că îi vorbește detectivului și în calitate de medic, care se simte responsabil de sănătatea prietenului său:

‘Count the cost! Your brain may, as you say, be roused and excited, but it is a pathological and morbid process, which involves increased tissue change, and may at least leave a permanent weakness. You know, too, what a black reaction comes upon you. Surely the game is hardly worth the candle. Why should you, for a mere passing pleasure, risk the loss of those great powers with which you have been endowed? Remember that I speak not only as one comrade to another, but as a medical man to one for whose constitution he is to some extent answerable.’¹² (Sign 97-98)

Însă Holmes are rațiunile sale pentru care nu renunță la consumul de excitante, generat de nevoia sa permanentă de stimulare mentală, pe cale naturală sau, atunci când acest lucru nu se întâmplă, pe cale artificială:

‘My mind [...] rebels at stagnation. Give me problems, give me work, give me the most abstruse cryptogram, or the most intricate analysis, and I am in my own proper atmosphere. I can dispense then with artificial stimulants. But I abhor the dull routine of existence. I crave for mental exhaltation.’¹³ (Sign 98)

Deși prezența cocainei în *Aventuri* a generat numeroase comentarii și dezbateri, ea nu este câtuși de puțin o trăsătură dominantă a povestirilor holmesiene, chiar dacă prima sugestie că detectivul ar consuma o substanță care creează dependență apare încă din prima aventură publicată:

[...] I have noticed such a dreamy, vacant expression in his eyes, that I might have suspected him of being addicted to the use of some narcotic, had not the temperance and cleanliness of his whole life forbidden such a notion.¹⁴ (Stud 19)

În contrast cu observațiile sale inițiale, în povestirea următoare, care se petrece la șapte ani după prima, Watson expune caracterul regulat al consumului de cocaină de către Holmes, iar descrierea operațiunii de injectare – de o forță sugestivă remarcabilă – seamănă dureros de mult cu ritualul consumului de substanță al unui cocainoman sau heroinoman din zilele noastre:

Sherlock Holmes took his bottle from the corner of the mantelpiece and his hypodermic syringe from its neat morocco case. With his long, white, nervous fingers, he adjusted the delicate needle and rolled back his left shirt-cuff. For some little time his eyes rested

¹² „Gândește-te dacă merită! Creierul tău poate fi, după cum spui, activat și excitat, dar acesta este un proces patologic și morbid, ce presupune o schimbare tot mai pronunțată a țesuturilor și poate duce în cele din urmă la o infirmitate permanentă. Știi, de asemenea, ce reacție teribilă îți provoacă. Cu certitudine, e mai mare daraua decât ocaua. De ce trebuie ca, pentru o simplă plăcere trecătoare, să riști să-ți pierzi acele facultăți extraordinare cu care ai fost înzestrat? Nu uita că-ți vorbesc nu numai ca de la prieten la prieten, ci și ca de la medic la unul de a cărui stare este într-o oarecare măsură responsabil.” (Semn 6)

¹³ „Mintea mea [...] se revoltă împotriva stagnării. Dă-mi probleme de rezolvat, dă-mi de lucru, dă-mi cea mai absconsă criptogramă sau cea mai complicată analiză, și o să mă simt în elementul meu. Mă pot lipsi atunci de stimulente artificiale. Dar îmi repugnă rutina monotona a existenței. Tânjesc după ceva care să-mi exalte mintea.” (Semn 7)

¹⁴ „[...] am observat că ochii lui priveau în gol cu o expresie visătoare, și aș fi presupus că era dependent de vreun narcotic, dacă cumpătarea și igiena întregii sale existențe nu ar fi făcut imposibil așa ceva.” (Stud 18-19).

*thoughtfully upon the sinewy forearm and wrist, all dotted and scarred with innumerable puncture-marks. Finally, he thrust the sharp point home, pressed down the tiny piston, and sank back into the velvet-lined armchair with a long sigh of satisfaction.*¹⁵ (Sign 97)

Din cele 60 de aventuri ale lui Sherlock Holmes, se face referire directă la cocaină doar în cinci povestiri, respectiv implicită în alte trei. Este interesant de remarcat faptul că în povestirile publicate între 1890 și 1893, substanța este denumită explicit, în timp ce în cele publicate între 1904 și 1913 Doyle preferă să recurgă la referiri aluzive, fapt care este în concordanță cu ceea ce se întâmpla la sfârșitul secolului al XIX-lea, când atitudinea publicului larg față de cocaină se transforma din acceptare în respingere. Spre exemplu, din 1903 cocaina nu a mai fost inclusă în formula Coca-Cola, iar câțiva ani mai târziu a fost scoasă în afara legii în Statele Unite, cu excepția celei prescrise ca medicament. (Rodin și Key 1984) Chiar și Freud își pierduse entuziasmul față de acest alcaloid la mijlocul anilor 1890, în timp realizând pericolele consumului de cocaină, legate mai ales de toxicitatea sa. (Richard și Senon 2005)

În publicațiile referitoare la consumul de excitante în *Aventuri*, au existat mai multe obiecții legate de adicția lui Holmes la cocaină, între care aceea că nu există dependenți de cocaină și prin urmare detectivul era doar „utilizator”. (Rodin și Key 1984) Într-adevăr, cocaina nu provoacă dependență fizică, însă dependența psihică generată de consumul de cocaină este foarte puternică, fiind însoțită de tendința de a crește doza. (Brunton et al. 2006) În plus, Holmes prezintă simptome specifice utilizării cronice de cocaină, cum ar fi somn prelungit, oboseală generalizată, letargie, depresie.

În „Scandal în Boemia”, Watson se referă la una dintre consecințele consumului de cocaină asupra detectivului, și anume alternanța stărilor de somnolență provocată de drog, cu expansivitatea specifică naturii sale. La momentul reîntâlnirii celor doi prieteni, Holmes „își revenise din visurile provocate de drog”¹⁶ și lucra la un nou caz (Scand 7). Din toate descrierile facute de Watson reiese, fără echivoc, că intenția lui Conan Doyle a fost aceea de a-l prezenta pe Sherlock Holmes, în primele povestiri, ca fiind dependent de cocaină, fapt ce contribuie semnificativ la realismul caracterizării faimosului detectiv.

Cu toate acestea, au existat și reacții, unele chiar vehemente, împotriva acestei concluzii. Între acestea, se află o scrisoare către editor publicată în *The Lancet* în ianuarie 1937, în care un fiu al scriitorului, Denis Percy Stewart, își exprima dezaprobarea față de interpretările apărute într-un articol publicat anterior în revistă, pe tema intoxicației cu cocaină, în care se făcea referire la Sherlock Holmes ca fiind dependent de droguri. Denis Doyle neagă intenția tatălui său de a crea un personaj dependent de droguri, precum și faptul că Holmes ar fi fost descris astfel în povestirile care îl au ca protagonist:

¹⁵ „Sherlock Holmes a luat sticla de pe colțul poliței de deasupra căminului și a scos seringă hipodermică din cutia ei cocheta de marochin. Cu degetele-i lungi, albe și nervoase, a potrivit acul fin și și-a suflacat mâneca stângă. Pentru câteva clipe ochii i-au zăbovit gânditori per antebrațul și încheietura viguroase, pline de semnele lăsate de nenumăratele înșepături. În cele din urmă, a împins acul în carne, a apăsat pistonul minuscul, și s-a lăsat pe spate în fotoliul îmbrăcat în catifea, cu un lung oftat de satisfacție.” (Semn 5)

¹⁶ “He had risen out of his drug-created dreams and was hot upon the scent of some new problem.” (Scan 430)

[...] *my father neither conceived nor depicted Sherlock Holmes as a drug addict. He was represented as one of those rare individuals who use drugs sparingly and occasionally, and who are the masters rather than the slaves of the drug concerned.*¹⁷ (Conan Doyle 1937)

Afirmațiile lui Denis Doyle sunt însă contrazise în repetate rânduri în *Aventuri*, începând cu *Semnul celor patru*, unde Watson povestește cum, de trei ori pe zi, timp de mai multe luni, a fost martorul ritualului prin care Holmes își injecta cocaină sau morfină. Reacția lui Denis Doyle avea, probabil, la bază dorința de a apăra numele tatălui său în fața unor afirmații ce puteau fi interpretate ca denigratoare, având în vedere felul în care dependența de droguri era privită în prima parte a secolului XX, când cocainei i-a fost asociată o imagine negativă după ce a ajuns „în stradă”, (fără însă a declanșa o epidemie În Regatul Unit, așa cum s-a întâmplat în Statele Unite), ceea ce a făcut necesară adoptarea unor măsuri de control a consumului unor substanțe de abuz, în special cocaina și morfina. (Edwards 2006)

Un alt aspect care a stârnit controverse este acela al utilizării de către Holmes a seringii hipodermice pentru a-și injecta cocaină. Unii critici susțineau că ar fi fost vorba de un anacronism, întrucât, deși seringă hipodermică a fost inventată de medicul francez Charles Pravaz în 1853, ea nu a fost folosită pentru injectarea cocainei decât în 1891 (de către Carl L. Schleich din Berlin). În realitate, în 1884, renumitul chirurg american William Halsted (1852-1922) își injecta soluție de cocaină cu seringă pentru a-i testa proprietatea de anestezic local, experimente care au dus în final la dependența sa accidentală. Acesta nu a fost un experiment singular, în America având loc numeroase astfel de testări (Davenport-Hines 2001), iar faptul că Doyle face prima mențiune a seringii ca instrument al injectării cocainei în 1890, cu un an înainte de publicația lui Schleich, demonstrează că scriitorul era la curent cu experimentele din Statele Unite. Un alt argument în sprijinul acestei afirmații este episodul din deschiderea romanului *Semnul celor patru*, în care doctorul Watson încearcă să-l convingă pe Holmes să renunțe la nocivul obicei de a consuma cocaină. Din motivația prezentată de Watson reiese faptul că scriitorul cunoștea caracterul adictiv al cocainei cu mult înainte majorității medicilor din vremea sa. (Rodin și Key 1984)

Sherlock Holmes și tutunul

Un alt drog care creează dependență și la care se face referire în repetate rânduri în *Aventuri* este nicotina, substanța activă conținută în frunzele de tutun (*Nicotiana tabacum*). Acest alcaloid a fost izolat de Vaquelin încă din 1809. Datorită nicotinei, fumatul determină o dependență foarte puternică. Dezvoltarea acesteia se datorează, potrivit cunoștințelor actuale, acțiunii nicotinei asupra zonei de „recompensă” din creier și eliberării dopaminei în nucleul accumbens. (Brunton et al. 2006, Katzung 2007)

Nicotina este un alcaloid conținut în frunzele de tutun (*Nicotiana tabacum*). Este un lichid uleios, care se absoarbe foarte ușor și rapid prin mucoase, pe cale inhalatorie prin fumat, precum și prin piele. Datorită stimulării receptorilor nicotiniци din ganglionii simpatici și din medulosuprarenală, provoacă eliberare de catecolamine (adrenalină și noradrenalină), care produc creșterea presiunii arteriale și tahicardie. De asemenea, s-a demonstrat că fumatul

¹⁷ „[...] tatăl meu nu l-a conceput și nu l-a descris pe Sherlock Holmes ca fiind dependent de droguri. El a fost prezentat ca una dintre acele rare persoane care consumă droguri ocazional și cu cumpătare, și care sunt mai degrabă stăpânii decât sclavii drogului consumat.” (t.n.)

poate împiedica starea de somnolență și facilitează concentrarea mentală. (Brunton et al. 2006, Stroescu 2001)

În cazul lui Sherlock Holmes, nicotina avea în primul rând rolul de stimulent mental, dar și de ușor euforic și antidepresiv. Watson consemnează în mai multe rânduri faptul că Holmes avea perioade în care muncea foarte mult, până târziu în noapte, la rezolvarea unor cazuri, iar uneori își petrecea nopți întregi dezlegând enigme, întotdeauna învăluit într-un fum gros de tutun. Prin urmare, nu este de mirare că, suferind de insomnie, detectivul avea perioade de depresie accentuată.

În *Aventuri* există atât de multe referiri la obiceiul detectivului de a fuma, încât se poate afirma cu certitudine că Holmes era dependent de acest drog. Detectivul își începea ziua citind *The Times* și „fumând pipa sa dinainte de micul dejun, care era formată din toate foile de tutun și tutunul nefumat rămas în ea din ziua dinainte, toate uscate cu grijă și strânse pe colțul poliției de deasupra căminului.”¹⁸ (Deg 71) Pipele sale, multe la număr, erau instrumente esențiale în procesul dezlegării misterelor din jurul cazurilor pe care detectivul încerca să le rezolve, fapt care demonstrează că autorul cunoștea acțiunea stimulantă a nicotinei. Cazurile mai complicate necesitau un aport crescut de drog. Astfel, cazul dificil din „Liga celor cu părul roșcat” („The Red-Headed League”) este „o problemă de trei pipe”¹⁹, cum o numește Holmes. (Lig 52) Tot astfel, în timp ce se concentra la rezolvarea cazului „omului cu buza strâmbă”, Holmes a consumat o uncie (aproximativ 35 de grame) de mahorcă²⁰ într-o noapte, în zori enigma fiind descifrată.

Nu se știe dacă Doyle cunoștea numeroasele efecte nocive ale fumatului asupra sănătății, atât a fumătorului cât și a celor din jurul său, însă reacțiile lui Watson la obiceiul lui Holmes de a fuma indică o conștientizare generală a acestor efecte. După o noapte în care Holmes a încercat să rezolve un caz, fumând încontinuu, Watson reclamă că fumul acru și înecăcios i-a tăiat respirația și l-a făcut să tușească (Bask). Chiar și Holmes, conștient de toxicitatea tutunului, admite posibilitatea ca acesta să fie responsabil de moartea prin intoxicare a domnișoarei Brenda Tregennis din povestirea „Copita dracului” („The Devil’s Foot”): “I think, Watson, that I shall resume that course of tobacco-poisoning which you have so often and so justly condemned.”²¹ (Devi 1205)

În acest pasaj, prin vocea doctorului Watson, medicul-scriitor Conan Doyle atrage atenția asupra efectelor toxice ale fumatului. Asemenea remarci negative legate de acest obicei nu erau însă atât de răspândite în societatea victoriană cum sunt acum, cu atât mai mult cu cât efectele secundare ale fumatului nu erau foarte bine cunoscute pe atunci. Tratatele de medicină din anii în care a scris Conan Doyle făceau unele referiri la efecte nedorite precum palpitații sau agravarea unor afecțiuni cardiace preexistente. Nu se cunoștea însă foarte bine relația dintre tutun și cancerul diferitelor organe afectate de substanțele toxice din fumul de țigară sau pipă. Conan Doyle însuși fuma pipă, el apărând în diverse poze cu pipa alături sau

¹⁸ “[...] smoking his before-breakfast pipe, which was composed of all the plugs and dottles left from his smokes of the day before, all carefully dried and collected on the corner of the mantelpiece.” (Eng 582)

¹⁹ “a three-pipe problem” (RedH 459)

²⁰ Tutun de calitate inferioară, fabricat din rădăcinile mahorcii (*Nicotiana rustica*), o plantă cu frunze bogate în nicotină, dar care nu au aroma frunzelor de tutun. (cf. DEX 1998)

²¹ „- Cred, Watson, că voi relua activitatea de otrăvire cu tutun pe care ai condamnat-o atât de frecvent și pe bună dreptate.” (Cop 160) Traducerea este parțial eronată; Holmes spune că va urmări pista otrăvirii cu tutun, nu că va relua obiceiul pe care nu l-a abandonat niciodată.

fumând din ea, sau chiar fumând trabuc. Însă nu există dovezi care să indice faptul că ar fi fost dependent de tutun, părând mai degrabă a fi fost un fumător ocazional. (Carr 2003, Rodin și Key 1984).

Concluzii

Lectura aventurilor primului detectiv științific, Sherlock Holmes, îi dezvăluie cititorului aspecte din domeniul științelor medicale care îi pot servi ca sursă de informare asupra unor realități specifice sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX. Prezentarea detectivului ca fiind dependent de tutun și cocaină și a modului în care această din urmă dependență evoluează de-a lungul celor patruzeci de ani în care au fost publicate *Aventurile* reflectă realități ale timpului și exemplifică modificarea percepției comunității științifice și a publicului larg față de consumul de cocaină.

Prin urmare, aventurile lui Sherlock Holmes nu doar delectează un public în continuare numeros, atras irezistibil de personajele și scenariile imaginate de autor, ci aduc, în același timp, un plus de cunoaștere în domeniul științelor medicale și al evoluției unora dintre acestea, într-o lume victoriană și edwardiană aflată în plină transformare. În plus, scrierile lui Conan Doyle demonstrează caracterul formativ al literaturii, cel mai concludent în acest sens fiind modul în care scriitorul, prin vocea alter egoului său, doctorul Watson și prin descrieri sugestive, ia atitudine împotriva consumului de substanțe de abuz (între care tutunul și cocaina), prezentând toxicitatea și potențialul dependogen al acestor substanțe active.

Bibliografie

- Anthony JE. *Sherlock Holmes, Dr. Watson and Victorian Medicine: A Medical Review and Critique for the New Sherlockian*. London: Minerva Press, 1997.
- Berridge V. *Opium and the people: opiate use and drug control policy in nineteenth and early twentieth century*. London: Free Association Books, 1999.
- Brunton LL, Lazo JS, Parker KL (eds) *Goodman and Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics*. 11th ed. New York: McGraw-Hill, 2006.
- Carr JD. *The Life of Sir Arthur Conan Doyle*. New York: Carroll & Graf, 2003.
- Cohen D. *Freud on Coke*. London: Cutting Edge, 2010.
- Conan Doyle DPS. "Was Sherlock Holmes a drug addict?" *Lancet*, 30 Jan. 1937; 229(5918):292
- Courtwright DT. *Forces of habit: drugs and the making of the modern world*. Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press, 2001.
- Cosman D, Coman H. *Management și tratament în toxicomanii*. Cluj-Napoca: Editura Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, 2005.
- Davenport-Hines R. *The Pursuit of Oblivion: A Global History of Narcotics 1500-2000*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2001.
- Doyle, AC. *Aventurile lui Sherlock Holmes*. Vol. I-II. Traducere de Liliana Angela Borșan. Best Publishing, 2004.
- Doyle, AC. *Aventurile lui Sherlock Holmes. Memoriile lui Sherlock Holmes*. Traducere de Luiza Cionșirescu. București: Adevărul Holding, 2009.

- Doyle, AC. *Aventurile lui Sherlock Holmes*. Seria completă. Vol. II-IV. Traducere de Silvia Stan, Ileana Ionescu; Emilia Oanță, Adina Claudia Bergu. București: Adevărul Holding, 2011
- Doyle, AC. *Semnul celor patru*. Traducere de Liliana Angela Borșan. Best Publishing, 2004
- Doyle, AC. *Sherlock Holmes. The Complete Stories*, Wordsworth Editions, 2006.
- Doyle, AC. *Studiu în roșu intens*. Traducere de Liliana Angela Borșan. Best Publishing, 2004.
- Edwards G. *Drogurile – o tentație ucigașă*. Traducere de Octav Ciucă. Pitești: Paralela 45, 2006.
- Goldstein A. *Addiction: From Biology to Drug Policy*. New York: W.H. Freeman, 1994.
- Heyman, GM. *Addiction: A Disorder of Choice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009.
- Katzung BG (ed). *Basic & Clinical Pharmacology*. 10th ed. New York: McGraw-Hill, 2007.
- Keep C, Randall D. “Addiction, empire, and narrative in Arthur Conan Doyle’s *The Sign of the Four*.” *Novel* 1999; 32(2):207-221.
- Lycett A. *The Man Who Created Sherlock Holmes: The Life and Times of Sir Arthur Conan Doyle*. New York: Free Press, 2007.
- Musto DF. “Sherlock Holmes and Sigmund Freud.” In R. Byck (ed.) *Cocaine Papers by Sigmund Freud*. New York: Stonehill, 1974, pp 357-370.
- Richard D, Senon JL. *Dicționar de droguri, toxicomanii și dependențe*. București: Editura Științelor Medicale, 2005.
- Rodin AE, Key JD. *Medical Casebook of Doctor Arthur Conan Doyle: From Practitioner to Sherlock Holmes and Beyond*. Malabar, Florida: Robert E. Krieger Publishing Company, 1984.
- Stroescu V. *Bazele farmacologice ale practicii medicale*. Ed. a 7-a. București: Editura Medicală, 2001.

ANEXĂ

Abrevieri utilizate pentru sursele primare

În original

- Devi The Devil’s Foot (1910)
- Eng The Engineer’s Thumb (1892)
- Five The Five Orange Pips (1891)
- Miss The Missing Three-Quarter (1904)
- RedH The Red-Headed League (1891)
- Scan A Scandal in Bohemia (1891)
- Sign The Sign of the Four (1890)
- Stud A Study in Scarlet (1887)
- Yell The Yellow Face (1893)

Notă: Toate titlurile de mai sus au ca sursă culegerea *Sherlock Homes. The Complete Stories*, Wordsworth Editions, 2006. În edițiile princeps, unele dintre titluri conțineau și sintagma “*The Adventure of*”.

În traducere

- Bask Câinele din Baskerville

Cop	Copita dracului
Deg	Aventura degetului mare al inginerului
Gal	Fața galbenă
Fun	Fundașul dispărut
Lig	Liga celor cu părul roșcat
Scand	Scandalul din Boemia
Semn	Semnul celor patru
Stu	Studiu în roșu intens

Notă: Sursele primare utilizate pentru traducerile în limba română a romanelor și povestirilor cu Sherlock Holmes sunt incluse în bibliografie.